

РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти / М. Дмитрієнко, В. Литвин, В. Томазов та ін. Вступ. ст. і ред. В. Смоля. — К.: «Либідь», 2000. — 488 с., іл.

Вивчення історії етнічних спільнот завжди потребувало охоплення значних просторових та тривалих хронологічних меж, в яких локалізувався історичний процес з питань етнічної історії українських земель. Упродовж століть вони являли собою цивілізаційне й культурне перехрестя, протягом різних історичних епох були тереном для взаємодії та змагання етносів і народів. Серед них — грецький етнос, історія якого на праукраїнських та українських землях становить понад 2,5 тис. років. В нашій історії грецька спільнота протягом усього часу свого побутування займала поліфункціональну роль. Греки залучили варварський світ Північного Причорномор'я до здобутків античної цивілізації та сприяли прискоренню процесу формування перших держав і державних утворень.

За середньовіччя православний грецький Схід

став джерелом церковних та культурних впливів, які спричинилися до впровадження православ'я на давньоруських землях. У XVI—XVII ст. греки виступили ревними оборонцями православ'я, організаторами й провідниками просвітництва та культурного життя в Україні. Вони відіграли помітну роль у заселенні й колонізації південноукраїнських земель у XVIII — на початку XIX ст., а грецьке купецтво — у формуванні господарської спеціалізації регіону, займало провідні позиції в міжнародній торгівлі на Одещині.

Унікальним явищем не тільки української, а й європейської історії стало ніжинське грецьке братство, яке успішно інтегрувалося в місцеве соціокультурне середовище і владні структури. Протягом тривалого часу ніжинські греки зберігали свої позиції та привілеї, успішно обороняли їх від зазіхань місцевої влади.

Очевидно, що розмаїта й багатюща історія грецької спільноти на українських теренах видавалася цікавим і перспективним об'єктом вивчення для багатьох дослідників. Останні мали й відмінні спонукальні мотиви творчості: від реконструкції локальної, регіональної історії з обсягу місцевих старожитностей та церковних адміністративно-територіальних одиниць до ствердження самоцінності християнських догматів у їх історичній ретроспекції чи наукового пошуку закономірностей розвитку людських спільнот, локалізованих певним часом і простором. До того ж тривале побутування грецької спільноти на українських землях було зафіксоване в найрізноманітніших писемних джерелах, особливо впродовж писемної історії. Так, склався величезний масив різноманітної літератури та джерел, які являють собою емпіричну (джерельну) базу для студій сучасних дослідників.

Розбудова незалежної Української держави й процес входження до міжнародного співтовариства об'єктивно зумовили підвищення інтересу дослідників до історії етнічних спільнот, у т. ч. греків. Упродовж 90-х років, з'явився ряд наукових праць, збірок документів та матеріалів конференцій. Серед багатьох студій, що вийшли у світ в останні роки, привертає увагу робота київських учених під керівництвом відомого історика, завідділом спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України, проф.,

д. і. н., заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки М. Ф. Дмитрієнко — праця *Греки на українських теренах: Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти.* (Авторський колектив: М. Дмитрієнко, В. Литвин, В. Томазов, Л. Яковлева, О. Ясь. Вступна стаття В. Смоля), яка вирізняється і своєрідною структурою, і викладом історичного матеріалу. Насамперед, слід виділити інформативну вступну частину. Надзвичайно цікава й змістовна вступна стаття директора Інституту історії України НАН України акад. НАН України В. А. Смоля, присвячена основним тенденціям національного розвитку за доби глобалізму, зокрема у світлі останньої хвилі концепцій постіндустріального й інформаційного суспільства.

Видання складається: 1) з власне історичних нарисів, де в концентрованій формі висвітлено історію грецького етносу від доби античності до сьогодення; 2) нарису з історії аристократичних грецьких родів в Україні; 3) біографічних довідок про визначних українських греків; 4) ґрунтовної збірки документів і матеріалів з історії грецького етносу в Україні протягом 1917—1998 рр. (більшість з них уперше вводиться в науковий обіг); 5) бібліографії (понад трьох тис. позицій) з історії греків і грецьких громад на праукраїнських та українських землях; 6) наукового апарата (іменний і географічний покажчики, переліки документів та матеріалів, ілюстрацій, карт, вміщених у виданні, резюме новогрецькою й англійською мовами).

Видання добре проілюстроване — містить понад 130 ілюстрацій та 12 карт. Ряд світлин, які складають ілюстративний ряд цього видання, публікуються вперше, зокрема кінокадри й ілюстративні матеріали з Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного та Поточного архіву Адміністрації Президента України, особистої колекції історика С. Мазараті та ін. Отже, автори цієї роботи відтворюють кілька пластів з етнічної історії

українських греків, як-то: загальноісторичний та етнополітичний розвиток, історія окремих родів і видатних особистостей грецького походження. Унікальні джерельні комплекси, опубліковані у виданні, відбивають історію українських греків епохи української революції 1917—1920 рр., періоду коренізації та існування національних районів (20—30-ті роки), доби репресій і депортації грецького населення (кінець 30-х—40-ві роки), а також документи й матеріали, що відображають українсько-грецьке співробітництво 90-х років ХХ ст. у зовнішньополітичній, економічній, культурній, науковій та інших сферах суспільного життя.

У книзі подано й солідну наукову бібліографію з історії грецького етносу, яка дає можливість не тільки здійснювати пошук відповідної літератури та джерел за певними проблемно-тематичними напрямками, а й скласти уявлення про ступінь розробки етнічної історії українських греків стосовно окремих історичних епох. Новаторськими підходами вирізняється й нарис про історію аристократичних родів грецького походження, який містить чимало нових відомостей про грецьку спільноту навіть для фахівців-елліністів. Добре впорядкований науковий апарат книги прислужиться і науковцям, і звичайному читачеві. В цілому представлено ретельно опрацьовану та ґрунтовну реконструкцію історії грецької спільноти в Україні. Звичайно, окремі проблеми та питання закономірно потребують подальших досліджень. Проте з виходом цього видання в українській історіографії заповнилися значні прогалини з етнічної історії нашої Батьківщини. Нова праця стане у нагоді фахівцям-науковцям, викладачам, студентам, усім шанувальникам української і грецької історії.

Петро Тронько,
академік НАН України,
директор Інституту української книги НБУВ